

Festa de Sant Tomàs d'Aquino de Blanquerna

27 de gener del 2023

Dra. Anna Pagès

Blanquerna avui: com preservar l'essencial?

Amb aquest títol em permeto fer una pregunta sobre la naturalesa de la formació universitària a Blanquerna, d'una manera que interpel·li el lloc des d'on volem formular aquest interrogant. En efecte, qui pregunta queda colpit pel contingut del què pregunta, però també pel camí que la interrogació mateixa enceta. Sant Tomàs ho va expressar clarament en els següents termes: “cadascú ha d'inventar el seu propi camí”

Blanquerna és un camí que travessem, on convivim moltes hores del nostre dia a dia. També és un espai i un temps oberts a l'experiència inèdita, on passen coses que no havíem planificat ni inclòs als plans docents o a les guies de treball. Coses que ens interpel·len a la vida.

Si entrem a la pàgina Web, la divisa diu així:

“No és el mateix imaginar-s'ho que viure-ho. Viu l'experiència Blanquerna”.

El propòsit de la meva reflexió seria circumscriure aquesta experiència en un sentit humà, universitari, i de revitalització dels seus valors.

Com podem preservar els trets d'identitat de Blanquerna en un context que Alfred Schütz anomenà “el final del món donat per garantit”?

Ens referim a un món on conviuen els ideals més fermes amb les banalitats més insulses, on una greu crisi de confiança va de bracet amb la credulitat més absoluta. Un món on l'individualisme de massa converteix en talla única la vida de les persones. Però també és un món que, gràcies a la tecnologia, fa circular la cultura i la comunicació d'una manera magnífica, posant-les a l'abast de molta gent. A nivell global i local, tenen lloc experiències extraordinàries de solidaritat i de creativitat. Els joves (i alguns grans) encara volen canviar aquest món per un de millor, protegint els drets de les persones, dels éssers vius i del planeta, defensant la pau i la tolerància.

En aquest context general, com preservar els trets d'identitat del projecte Blanquerna sense diluir-los en la tebior ambiental però rescatant, al mateix

temps, l'energia de la creativitat i l'esperança que encara impulsen avui l'acció humana?

1. TENIR UNA VIDA

Després del confinament i la crisi sanitària, en el retorn al que alguns anomenaren la nova normalitat, hem sentit que l'estudiantat diu:

“ És que també tenim una vida ”

Aquesta frase és polissèmica. A vegades, expressa un malestar personal o una manca de motivació. Altres serveix per a defugir una responsabilitat: “no he pogut lliurar el treball a temps, perquè vaig de corcoll i també tinc una vida.” Per a molts estudiants, la universitat no és una prioritat, com tampoc l'és anar a classe. Altres coses són “de la vida” i no es poden abandonar. Aquesta frase també es podria interpretar en el sentit del *Carpe Diem* d'Horaci. Diu una gran veritat: cal viure. Les vides compten. Potser havíem perdut de vista aquest valor. Els joves ho saben molt bé, encara que alguns pateixin un dolor intens produït per la vida mateixa, per la solitud, per l'angoixa, pel sofriment interior que els habita.

La crisi sanitària ens ha ensenyat que viure és més que sobreviure. El primer eslògan global que va ressonar arreu, després dels confinaments, deia així: “Black lives matter.” Totes les vides compten, sobretot les més vulnerables. La gent que ha sobreviscut, ara s'ha d'ocupar de dir “sí” a la vida, considerant la situació a vegades tràgica del món, per a depassar-la amb esperança.

L'estudiantat encara enfila una altra frase:

“És que la vida no ens dóna per més”

Aquesta frase expressa una angoixa existencial en relació al temps que esgota subjectivament. Un temps que fa de dia de la marmota: no varia mai i repeteix la rutina a l'infinít, l'agenda sempre a la mà. A vegades recomanem una pel·lícula o un llibre a classe i els estudiants pregunten “Per quan ho vols?”

En aquesta vida que no dóna per a més, l'activitat no s'atura. Es tracta de fer sense pensar. Lliurar treballs i tasques. Entrenar amb l'equip els dissabtes. Ensenyar anglès al Kids and Us. Treballar a la recepció del Decathlon o de caixera al Fnac. Sortir de festa els dijous. Preparar la trobada de cap de setmana

del cau. Però també: l'insomni permanent, els trastorns alimentaris, les dèries que engoleixen l'ànima i no deixen respirar...i a vegades la mort en l'horitzó.

Per a una majoria d'estudiants, aquestes expressions sobre la vida es declinen en oposició a la vida universitària. No semblen estar-hi integrades. Tanmateix, van adreçades al professorat. Es pronuncien en el context d'una classe o d'una tutoria. Si el professorat para bé l'orella, això que escolta fa el seu curs. Sabem, com ja va dir Rousseau a *l'Emili*, que viure és "adquirir el sentiment de la pròpia existència" i que en aquest camí l'estudiantat no està sol. Nosaltres els hi acompanyem. Però també ells i elles ens hi acompanyen a nosaltres.

Sabem que viure no vol dir només fer anys o fer-se gran, sinó obrir un espai i un temps perifèrics, donar sentit a les casualitats quotidianes. Aquests instants es construeixen des de dins, no pas per fora, els sabers universitaris que ensenyem i sobre els que fem recerca. En els continguts que volem transmetre als estudiants hi posem la nostra persona: qui som, què fem, què esperem, quines són les nostres conviccions. I també què els volem dir de veritat, encara que les nostres temences treguin el cap de tant en tant i, en alguns casos, sigui molt difícil donar el suport que faria falta. Darrerament, trobem alguns joves amb circumstàncies que depassen les possibilitats reals d'ajuda. Tot prenent consciència dels nostres límits, no ens movem d'allà on som: així sabran on trobar-nos quan sigui necessari.

Perquè una vida viscuda s'integri a la formació universitària, el professorat ha d'actuar. No n'hi ha prou amb organitzar-se o gestionar el temps. S'ha de transcendir l'instant de l'eficàcia i de la productivitat per a trobar altres formes de revitalització humana. A Blanquerna, identifiquem aquest moment discret que passa volant. Llavors, la vida que es trascendeix a sí mateixa sorgeix de bell nou. Avui, ens cal defensar-la com un valor humà inel.ludible.

2. RELLEGIR ELS VALORS A BLANQUERNA

En una recent entrevista a la premsa, el filòsof Rafael Argullol resumia la condició humana actual amb aquestes paraules:

L'ésser humà està immers en una mena de tirania de l'actualitat contínua que fa que allò que avui és decisiu i molt important potser demà o demà passat ja no es considera o no existeix, i això el porta a una sensació que els seus referents són escassos, una sensació de nuesa. És una paradoxa perquè en teoria tenim l'ésser humà més armat tecnològicament de tota la història de la condició

humana, però això, al mateix temps, va acompanyat d'una nuesa espiritual i fins i tot d'una nuesa mental considerable.

Davant d'aquesta fragilitat i d'aquesta nuesa espiritual, què podria fer la universitat? El diàleg entre fe, ciència i cultura travessa la identitat de Blanquerna. En quins termes ho podríem llegir avui?

Em permeto compartir alguns epígrafs per embastar aquestes preguntes :

Epígraf número 1. ENFONDIR L'ARREL

Vetllar per una tradició viva en diàleg permanent amb les altres és imprescindible si volem posar en pràctica una memòria amb sentit. La tradició de l'humanisme cristià és llarga i sòlida, i és universal. La lectura i la discussió en l'àmbit de l'art, la filosofia, la ciència, la tecnologia, la religió, la literatura, l'antropologia, proporciona un bagatge des d'on fer front als reptes del món actual. És tan important no renunciar als símbols de la tradició com evitar reduir-los a un passat anquilosat i estèril. La pau, la solidaritat, l'esperança, puen en l'arrelament a Blanquerna. Ens cal donar-los nova vida actualitzant les fonts documentals de la tradició de l'humanisme cristià. Les fonts són els textos en els llibres. Els llibres són la nostra raó de ser i de saber. La lectura és un lloc on respirar les preguntes de sempre sota una nova formalització ètica susceptible de ser transmesa.

La tradició en perifèria s'actualitza per mitjà dels continguts que impartim. Podríem imaginar un cànon dinàmic i transversal de lectures bàsiques, de llibres imprescindibles? Cadascú trobaria una ruta pròpia per enfondir l'arrel en els textos més importants que ens defineixen: Ramón Llull, la Bíblia, les cartes de Pau de Tars, Sant Agustí, Sant Tomàs, els diàlegs de Plató, Homer, Txèkhov, Dostoievski, Proust, Thomas Mann, Simone Weil... I moltes altres referències dels nostres àmbits disciplinaris.

El paper de les biblioteques de Blanquerna es valuosíssim. La biblioteca ha deixat de ser només una aula d'estudi durant l'època d'exàmens. Esdevé un punt de trobada entre professorat i estudiantat per a localitzar textos oblidats en el fons del catàleg, rellegir-los, parlar-ne a classe. El propòsit de rescat i de vivificació dels textos és essencial. Perdem-nos de tant en tant a la biblioteca de la nostra facultat per a connectar de bell nou amb els llibres que hi habiten. Sense tot allò que hem llegit i encara ens falta per llegir, no serien possibles els espais de diàleg i recerca sobre els grans temes d'avui: la llibertat religiosa, les desigualtats, la coeducació, la tecnologia, els joves, el compromís cívic, els refugiats, la crisi climàtica.... Aventurem-nos a llegir el temps que ens ha tocat

viure des de la força dels textos essencials, enfondint l'arrel de la nostra tradició en una fidelitat reflexiva pel passat i una obertura creativa al futur.

Epígraf número 2. COPSAR L'ALEGRIA EN EL MÓN

Hi ha una percepció franciscana en l'univers lul·lià, per exemple en el *Llibre del gentil i els tres savis*, on l'espai i el temps que amplíen horitzons constitueixen un motiu d'alegria, (cito) “en contemplar amorosament l'ésser immens del món que ho abarca tot, per mitjà de l'aire, de l'aigua, de la terra, dels núvols, de la pluja i del sol.” També la poetessa nord-americana Mary Oliver digué una vegada: “If you suddenly and unexpectedly feel joy, don't hesitate. Give in to it.”

Aquesta alegria de retrobar el món que ens envolta, els altres i les seves rareses, ha d'empenyer la docència universitària. És essencial mostrar curiositat per les coses que passen diàriament: posar-li un to d'ironia que ajudi a alleugerir fets, paraules, dificultats. Tanmateix, la disponibilitat per a la sorpresa i el bon humor no ha de substituir els límits necessaris del que considerem inadmissible i hem de reconduir. El respecte, la tolerància, la generositat, l'escolta atenta, van per davant.

L'activitat a les pràctiques, quan per primera vegada l'estudiantat es confronta amb la realitat d'un món professional imperfecte, és un moment delicat, que cal abordar amb molta cura, però també amb l'emoció que suposa acompanyar els estudiants a imaginar altres possibilitats, a dur a terme un treball en equip i a comprometre's en projectes de transformació compartida.

També els viatges i les estades d'intercanvi a nivell internacional representen una oportunitat per a fer del cosmopolitisme una regeneració de vincles en la diversitat. L'aprenentatge-servei i la transferència de coneixement enforteixen el sentiment de solidaritat i la joia de convertir el món en un espai més habitable i amable.

Epígraf número 3. SUBTILS PARAULES

Ramón Llull diu una cosa sobre l'abadessa Natana a la història d'Evast e de Blanquerna que és molt poètica i evocadora: diu que Natana, en el seu paper d'autoritat al convent, valora la capacitat de les dones per a entendre “les subtils paraules”. Copsar els matisos és una tasca en progressió constant. No hem de perdre la capacitat de llegir entre línies, de donar sentit. Aquesta finor en l'expressió, però, no anul·la la claredat de les conviccions. Els fonaments han de sostenir amb dignitat i fortalesa l'edifici. No tot és igual ni és igualment

acceptable. La persona és la nostra prioritat. No podem acceptar que sigui manipulada per altres o per eslògans massius que empenyen a actuar irreflexivament, a vegades atemptant contra la pròpia dignitat.

En un món d'imatges, on tothom construeix i deconstrueix la seva identitat com si es tractés d'un trenca-closques amb les peces remenades, parlar poc i bé és essencial. Posar noms a les coses categoritza però també organitza: ens fa entendre des d'on parlem amb els altres, encara que sovint no trobem la manera de dir-ho bé. Llavors ens esforcem per a intercalar els silencis compartits. Tot i tothom (també els gadgets tecnològics en forma de chatbot) parla en excés, en una patologia del logos que encobreix la veu i no escolta.

L'estudiantat ja no aguanta una classe magistral. Se'ls fa molt difícil. En canvi, donen valor a una estona de conversa en persona. El món d'avui és força sord. Emparaular implica dir poques coses. La clau de la docència rau en identificar-ne els moments, llur gradació i llur pertinença.

En l'univers pedagògic de Ramon Llull trobem la imatge del cristià que camina errant pels boscos i troba una persona sabia (un ermità o un ancià) que l'il·lustra. Aquesta estona de diàleg pausat amb una persona més gran, s'ha mostrat fonamental en el tracte i comprensió mútua entre professorat i estudiantat. És el joc de les generacions. Hem començat a fer algunes activitats intergeneracionals proposades pel professorat ja jubilat, que encara pensa en Blanquerna, fomentant la relació entre els joves i els més grans.

Francesca Valls, exalumne de l'Institut-Escola Pi i Margall de la II República, té cent anys. Per casualitats de la vida, viu a la Plaça Kennedy, a prop de la Facultat d'Educació. Ens va visitar per a explicar la seva història als estudiants de primer curs de Magisteri. Els nois i noies es van commoure en sentir la descripció dels bombardejos a Barcelona l'any 1938. Havien estudiat els fets a segon de Batxillerat i ho havien posat a l'examen, però la vivència amb la Francesca -afirmaren contundents- no la oblidarem mai.

Epígraf número 4. FER EXISTIR EL TEMPS D'ESPERA

Un dels problemes morals del món acadèmic actual és l'enrarament humà que ha provocat la pulsio frenètica pels "papers" i la competitivitat entre persones que fan recerca. El professorat es veu empès per l'huracà de la productivitat, condicionada per les grans corporacions mediàtiques de les revistes d'impacte, pels índex de qualitat i també per les acreditacions de les agències de qualitat universitària.

Sense menystenir la importància de la qualitat de la tasca acadèmica, que ha de ser d'excel·lència i en el marc establert per al sistema universitari, fóra bo suavitzar aquesta mena d'adició generalitzada que moltes vegades enfronta persones o les fa actuar pensant en el seu propi benefici i trepitjant els altres. Un excés de vanitat d'egoïsme és lamentable. A vegades fa acte de presència i deshumanitza les relacions cooperatives en el sí dels equips de treball. També produeix una acumulació de tasques inabarcable. Dirigir en condicions una tesi doctoral, per exemple, és una tasca delicadíssima: implica un acompanyament personalitzat, un seguiment continuat, molta escolta. Això no es pot fer només pensant en el número de tesis necessàries per a obtenir una acreditació de recerca avançada. No es pot fer de pressa i corrents. Requereix un temps d'espera. Evitar, sempre que sigui possible, les burocratitzacions i les presses en els processos no significa minvar-ne la qualitat i l'eficàcia.

Potser fóra bo recordar que per formar el jovent es fa necessari estudiar molt, i em refereixo també al professorat. Tanmateix, avui dia l'estudi té mala premsa. El periodista Albert Carreras fa avinent que, en la Nova Llei Orgànica del Sistema Universitari (NOSU), ni se'n parla de l'estudi. A les anteriors lleis, tant la de 1983 com la de 2001 es deia que la funció de la universitat era la docència, la recerca i l'estudi. Avui hem substituït l'estudi per la transferència de coneixement, un objectiu seriós i imprescindible per a millorar la societat en l'horitzó de l'Agenda 2030, però no per a substituir l'estudi.

Professorat i alumnat hem de seguir estudiant.

Prioritzar l'estudi com un temps per a llegir, escriure, pensar, més enllà de la productivitat immediata dels "papers" o de la funcionalitat de l'examen final suposa defensar un temps d'espera en l'experiència universitària. No tot s'aprèn de seguida ni de manera funcional. A vegades no hem entès bé un tema que vam estudiar fa deu anys fins que, un dia passejant o a classe, ens adonem del perquè. A vegades ens va bé parlar-ho amb algú altre que ens ho pot explicar millor. També ens cal un exercici de relectura. I molta paciència.

El temps d'espera és imprescindible per a una experiència de vida acadèmica humanament valuosa. La universitat està oberta al món per ensenyar al món que no tot el que proposa ens fa ser millors. La velocitat desvirtua la nostra capacitat d'escoltar i empobreix la nostra mirada. Cal ser crítics envers determinades pràctiques socials que desvitalitzen les persones i les mortifiquen. A canvi, és essencial donar suport a tot allò que revitalitza les relacions humanes.

Epígraf número 5. TECNOLOGIA I LLENGUA PARLADA

A finals de novembre de 2022, l'empresa Open AI va llençar el Chat GPT, un software de modelació de llenguatge natural que permet mantenir converses d'aparença humana. El sistema és capaç de respondre preguntes o "fer encàrrecs d'escriptura", confegint un nou text, agafant d'aquí i d'allà els continguts pertinents. Chat GPT pot escriure treballs, articles, informes.

Aquest chat funciona tan bé que ha fet basarda. Els articles en premsa s'han multiplicat frenèticament i han obert els debats. A l'estat de Nova York, les escoles n'han prohibit l'ús. Podria substituir al professorat? Heus aquí el titular més cobejat. En l'imaginari social, funciona el mite d'un món controlat per màquines, on el professorat, un dels darrers baluards de l'autoritat reconeguda, entraria en caiguda lliure gràcies a l'individualisme de l'empoderament tecnològic, que no distingeix entre eficàcia, carisma i saviesa.

El model de llenguatge natural del chat GPT fou "ensinistrat" gràcies a una metodologia de "reforç d'aprenentatge per feed-back humà". Això significa que persones i màquines aprenen igual en el sentit del feed-back. Gràcies a aquest entrenament, el chat GPT és capaç d'aprendre molt.

Però, què hi ha més enllà d'aquest model d'aprenentatge que permeti preservar l'especificitat humana de la formació entre persones?

Més enllà del feed-back hi ha una relació transferencial entre el professorat i l'estudiantat. L'estudiant deposita en el professor una ficció que empeny el seu desig de saber: imagina que ell o ella sap, no solament els continguts de l'assignatura, sinó quelcom de les seves pròpies preguntes sobre la vida i el món. Aquesta projecció, en el sentit de l'amor, determina en bona part la visió que construeix l'estudiant del testimoni docent. L'experiència de la relació d'alteritat, de l'admiració mútua, de la lectura conjunta, de les converses esporàdiques abans o després de classe, al passadís o al bar, no exclou les eines tecnològiques com un suport per a cercar i/o gestionar la informació (fins i tot per a redactar informes). En aquest context, l'avaluació s'haurà de replantejar i centrar en com pensa l'estudiant, com busca i no troba, des de quins criteris i pressupòsits.

Per evitar que la tecnologia substitueixi la relació humana, caldrà reforçar la llengua parlada. En una indicació preciosa, diu Joan Maragall a l'*Elogi de la paraula*, que la paraula s'expressa a través de l'emissió dels sons de la llengua; el so vivent "com la remor del vent, el soroll de l'aigua, l'eixordiment del tro"

La paraula sorgeix d'un lloc pregon per arribar a l'exterior on els altres la reben. Perquè hi hagi una paraula, no n'hi ha prou amb ser dita i com és dita: cal que sigui acollida. En aquest emetre i rebre trobem l'esdeveniment de la llengua parlada, determinat per qui escolta. També a la seva època, Maragall s'inquietà per les condicions en què es desplejava la paraula:

“¿Com podem parlar fredament i en tanta abundància? Per això ens escoltem els uns als altres comunament amb tanta indiferència; perquè l'habitud del massa parlar i del massa sentir ens enterboleix el sentiment de la santedat de la paraula. Hauríem de parlar molt menys i sols per un fort anhel d'expressió.”

Amb la racionalitat instrumental planant per damunt de tota experiència singular, el professor que parla és una excepció. L'excepció és una amenaça, però, sobretot, una fotesa, en un món que funciona amb el criteri de la “qualitat total” dels simuladors de llenguatge. Per això el filòsof Gadamer subratllà la importància de l'estil: “Quan mostrem un cert estil en la nostra acció, ens fem visibles als altres, perquè sàpiguen amb qui se les hauran d'haver”.

El professor que parla s'expressa, però no en el sentit de l'espectacle de *l'influencer* o de la codificació en la maquinària, sinó en la direcció de qui diu alguna cosa amb conseqüències en qui l'escolta, i que no el deixa indiferent—. El professor que parla ho fa amb un estil ocasional, singular i insubstituïble. Tot fent servir les condicions estètiques de l'època, l'estil del professor/a les impugna en un sentit ètic, per fer prendre consciència a l'època del seu ús. Utilitzant els recursos majoritaris de la tecnologia, modifica l'experiència de llur recepció.

La tecnologia és una oportunitat, encara que de tant en tant sembli superar les nostres expectatives i ens serveixi per postres un bon titular i molts *likes*. En un grup de discussió per la *Revista Blanquerna*, alguns joves reclamen una formació humana sobre com utilitzar les xarxes socials per a millorar la vida en comú i rescatar el valor singular de les persones, enlloc de consolidar el que Adriana Cavarero ha anomenat la “vetrinizzazione” (aquest estar sempre a l'aparador).

La velocitat dels avenços tecnològics ens recorda la nostra condició de nòmades en una vida fugissera, farcida de moments inversemblants. Ens hi acompanyen els artefactes intel·ligents que només saben el que tenen perquè no poden fer altra cosa. El chat GPT no posa pas en qüestió el saber de què disposa (i en disposa de molt en la seva condició digital). Més aviat desconeix la ignorància que falta a qui desitja saber. Estem allà mateix, al Convit a casa d'Agató a

l'Atenes clàssica, quan Diotima diu que el desig de saber és inacabable perquè sap què li falta i surt a buscar-ho. Mentre la tecnologia organitza el saber que se satisfà i la ignorància que s'ignora, a classe parlem de coses que encara no sabem i anem a buscar junts en la incertesa. El chatbot pot crear un text nou però no generar una idea veritablement inèdita, perquè la condició per a fer-ho és que hi hagi un buit en el saber que el sistema no coneix i que només pot obrir la intel·ligència humana, única i particular per a cada persona.

3. COROLLARI: SEGUIR CAMINANT JUNTS

L'exhortació apostòlica *Evangelii Gaudium*, tan ben comentada en moltes ocasions pel Dr. Pie, diu així:

“Donar prioritat al temps és ocupar-se d'iniciar processos més que de posseir espais. El temps regeix els espais, els il·lumina i els transforma en anelles d'una cadena en constant creixement, sense camins de retorn. Es tracta de privilegiar les accions que generen dinamismes nous en la societat i involucren a altres persones i grups que les desenvoluparan, fins que fructifiquin en importants esdeveniments històrics. Sense angoixa, però amb conviccions clares i tenacitat.”

A Blanquerna coneixem aquesta tenacitat: ens movem junts en direccions desconegudes, travessem lindars i fronteres, vers la perifèria de noves llengües parlades, altres maneres, més humanes, de viure i de pensar. Com deia Sant Tomàs, inventem cada dia el nostre propi camí des d'una tradició dialogant.

I sobretot observem, parant l'orella, amatents a la nostra irremplaçable responsabilitat humana, els batecs d'un món divers on les persones i les seves vides són sagrades.

Barcelona, 27 de gener de 2023

Blanquerna

UNIVERSITAT RAMON LLULL

